

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР
У74

Автори:

Марецька Л. П., кандидат педагогічних наук,
завідувач науково-методичної лабораторії української мови і літератури
Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія
неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор,
декан українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
Окуневич Т. Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства
Херсонського державного університету;
Чаловська М. В., учитель української мови і літератури вищої категорії,
учитель-методист Херсонської багатoproфільної гімназії № 20
імені Б. Лавренюва Херсонської міської ради.

Рецензенти:

Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент;
Кучма Т. І., учитель української мови вищої категорії, учитель-методист
Херсонського академічного ліцею при ХДУ.

Українська мова. 6 клас. I семестр (за підручником
У74 С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичової, М. Г. Жук) / Л. П. Марецька,
К. Ю. Голобородько, Т. Г. Окуневич, М. В. Чаловська /
за ред. Є. П. Голобородько. — Х. : Вид. група «Основа»,
2015. — 118, [2] с. — (Серія «Мій конспект»).

ISBN 978-617-00-2474-9.

У посібнику репрезентовано всі уроки української мови для I семес-
тру 6 класу за новою програмою 11-річної школи (за підручником С. Я. Єр-
моленко, В. Т. Сичової, М. Г. Жук).

Метою створення цього посібника є бажання полегшити підготовку
вчителя до уроку, вивільнити час для творчої складової. Конспекти скла-
дено за чіткою структурою, містять основні етапи уроку, але можуть бу-
ти творчо доопрацьовані. Зручний формат перфорації дає можливість ви-
окремити конспект кожного уроку.

Для вчителів української мови й літератури загальноосвітніх шкіл,
керівників методичних об'єднань, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР

ISBN 978-617-00-2474-9

© Марецька Л. П., Голобородько К. Ю.,
Окуневич Т. Г., Чаловська М. В., 2015
© Голобородько Є. П., за заг. ред., 2015
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2015

Зміст

Урок № 1	Краса й багатство української мови	5
Урок № 2	Урок розвитку комунікативних умінь № 1. Загальне уявлення про ситуацію спілкування та її складники. Навчальне аудіювання тексту художнього стилю	7
Урок № 3	Урок розвитку комунікативних умінь № 2. Жанри мовлення: оповідання, замітка, повідомлення, план роботи, оголошення, особливості їхньої побудови	11
Урок № 4	Словосполучення й речення. Просте речення. Головні члени речення.	13
Урок № 5	Звертання, вставні слова, однорідні члени речення в простому реченні. Розділові знаки в простому реченні.	15
Урок № 6	Складне речення. Розділові знаки в складному реченні	17
Урок № 7	Пряма мова. Діалог. Розділові знаки при прямій мові й діалозі	19
Урок № 8	Структура тексту: зачин, основна частина, кінцівка; відоме й нове. Тема й основна думка тексту	21
Урок № 9	Види зв'язку речень у тексті: послідовний, паралельний (практично)	23
Урок № 10	Урок розвитку комунікативних умінь № 3. Текст, його основні ознаки. Структурні особливості тексту. Види зв'язку речень у тексті. Навчальне читання мовчки тексту-роздуму художнього стилю	25
Урок № 11	Урок розвитку комунікативних умінь № 4. Письмовий докладний переказ художнього тексту-роздуму	27
Урок № 12	Типи й стилі тексту. Поняття про офіційно-діловий стиль	29
Урок № 13	Контрольний диктант. Контрольне читання мовчки текстів монологічного характеру наукового стилю	31
Урок № 14	Групи слів за їхнім походженням: власне українські й запозичені (іншомовного походження) слова	35
Урок № 15	Робота з тлумачним словником української мови і словником іншомовних слів	37
Урок № 16	Активна й пасивна лексика української мови: застарілі слова (архаїзми й історизми), неологізми	39
Урок № 17	Уживання застарілих слів і неологізмів у мовленні, визначення їхньої ролі в текстах різних стилів	41
Урок № 18	Урок розвитку комунікативних умінь № 5. Типи мовлення. Особливості побудови опису приміщення й природи. Сполучення в одному тексті різних типів мовлення	43
Урок № 19	Урок розвитку комунікативних умінь № 6. Навчальний усний докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення	45
Урок № 20	Групи слів за вживанням: загальноживані і стилістично забарвлені слова, діалектизми, професійні слова і терміни, просторічні слова, жаргонізми	47
Урок № 21	Стилістична роль діалектизмів, професійних слів, термінів, просторічних слів і жаргонізмів	49
Урок № 22	Офіційно-ділова лексика	51
Урок № 23	Урок розвитку комунікативних умінь № 7. Стилi мовлення (повторення). Поняття про офіційно-діловий стиль	53
Урок № 24	Поняття про фразеологізм, його лексичне значення	55
Урок № 25	Ознайомлення з фразеологічним словником	57
Урок № 26	Лексичне значення фразеологізмів	59
Урок № 27	Джерела українських фразеологізмів. Прислів'я, приказки, крилаті вирази, афоризми як різновиди фразеологізмів	61

Урок № 28	Фразеологізми в ролі членів речення	63
Урок № 29	Урок розвитку комунікативних умінь № 8. Ділові папери. План роботи. Оголошення	65
Урок № 30	Тематична контрольна робота № 1. Контрольний тест	67
Урок № 31	Змінювання і творення слів. Основні способи словотворення	69
Урок № 32	Творення нових слів префіксальним, суфіксальним, префіксально-суфіксальним, безафіксним способами, складанням основ. Перехід слів з однієї частини мови в іншу	71
Урок № 33	Словотвірний ланцюжок. Словотвірний розбір слова	73
Урок № 34	Поняття про словотвірний словник. Творення відомих слів, а також поетичних неологізмів ...	75
Урок № 35–36	Урок розвитку комунікативних умінь № 9. Контрольний письмовий докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення	77
Урок № 37	Зміни приголосних при творенні слів-іменників із суфіксами <i>-ин</i> (<i>а</i>) від прикметників на <i>-ськ</i> (<i>ий</i>), <i>-цьк</i> (<i>ий</i>); буквосполученням <i>-чн-</i> (<i>-шн-</i>)	79
Урок № 38	Зміни приголосних при творенні відносних прикметників із суфіксами <i>-ськ-</i> , <i>-цьк-</i> , <i>-зьк-</i> та іменників із суфіксами <i>-ств</i> (<i>о</i>), <i>-зств</i> (<i>о</i>), <i>-цств</i> (<i>о</i>)	81
Урок № 39	Урок розвитку комунікативних умінь № 10. Усний твір-опис приміщення на основі особистих вражень	83
Урок № 40	Урок розвитку комунікативних умінь № 11. Письмовий твір-опис приміщення на основі особистих вражень у науковому стилі	85
Урок № 41	Складні слова. Сполучні <i>о</i> , <i>е</i> в складних словах. Правопис складних слів разом і через дефіс	87
Урок № 42	Творення і правопис складноскорочених слів	89
Урок № 43	Написання слів з <i>нів-</i> . Словотвірний аналіз самостійних частин мови	91
Урок № 44	Тематична контрольна робота № 2 з теми «Словотвір. Орфографія». Контрольний тест	93
Урок № 45	Загальна характеристика частин мови	95
Урок № 46	Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	97
Урок № 47	Іменники — назви істот і неістот. Іменники загальні і власні назви, конкретні та абстрактні. Збірні іменники	99
Урок № 48	Велика буква й лапки у власних назвах. Система тренувальних вправ	101
Урок № 49	Урок розвитку комунікативних умінь № 12. Усний твір-опис природи на основі особистих вражень у художньому стилі	103
Урок № 50	Урок розвитку комунікативних умінь № 13. Основні джерела матеріалу для твору та його систематизація (практично). Складний план готового тексту і простий план власного висловлювання	105
Урок № 51	Рід іменників. Іменники спільного роду	107
Урок № 52	Число іменників. Іменники, що мають форми тільки однини або тільки множини	109
Урок № 53	Відмінки іменників, їхнє значення	111
Урок № 54	Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни й групи	113
Урок № 55	Особливості творення іменників. Морфологічний розбір іменників	115
Урок № 56	Тематична контрольна робота № 3. Контрольний тест	117

Урок № 1 КРАСА Й БАГАТСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів із висловленнями про красу й багатство української мови; розвивати вміння шестикласників чітко висловлювати та аргументувати свої думки; виховувати почуття шанобливого ставлення до мови, краси й багатства української мови.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

РІДНА МОВА

По-своєму кожна
Пташина співає,
По-своєму кожен
Народ розмовляє.
У мене й народу мого
Українська є мова чудова,
Своя, материнська.
По світу її,
Як святиню, нестиму
Допоки живу,
В чистоті беретиму,
З Любов'ю сердечною,
Вірністю сина.
Ця мова для мене,
Як мати, єдина.

С. Жупанин

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ Визначити, яке слово є ключовим до наведених слів.
Мелодійна, дзвінка, жива, народна, барвиста, велична, неповторна, образна, оригінальна, соковита, співуча (*мова*).
- ▶ Дібрати власні епітети.
- ▶ Скласти з ними словосполучення, речення.
- ▶ Прочитати поезію. Визначити її тему та основну думку.
Що вам відомо про автора цього твору? Чим є мова для автора?

РІДНА МОВА В РІДНІЙ ШКОЛІ

Рідна мова в рідній школі!
Що бринить нам чарівніш?
Що нам ближче і миліш
І дорожче в час неолі?
Рідна мова! Рідна мова!
Що в єдине нас злила, —
Перші матері слова,
Перша пісня колискова.
Як розлучимось з тобою,
Як забудем голос твій
І в Вітчизні дорогій
Говоритимем чужою?!
Краще нам нікими стати,
Легше гори нам нести,
Ніж тебе розіп'ясти,
Наша мова, наша мати!

Ні! В кім думка прагне слова!
Хто в майбутнім хоче жить,
Той всім серцем закричить:
— В рідній школі — рідна мова!
І спасе того в недолі
Наша мрія золота,
Наше гасло і мета
— Рідна мова в рідній школі.

О. Олесь

- Прочитати наведені вислови про українську мову відомих людей. Яке визначення вони дають українській мові? Якою головною думкою об'єднані?

1. Щоб любити — треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити (В. Сухомлинський). 2. Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахоців — скількома епітетами супроводиться визнання української мови. І, зрештою, усі ці епітети слухні (О. Гончар). 3. Українська мова в багатстві, витонченості й гнучкості форм не поступається ані жодній із сучасних літературних мов слов'янства (М. Драгоманов). 4. Я дуже люблю... народну українську мову, звучну, барвисту й таку м'яку (Л. Толстой).

- Опрацювати наведений текст.

Що робить нашу мову мелодійною, багатою, співучою? Чи можете щось додати на підтвердження краси й багатства української мови?

Основні засоби милозвучності української мови

Носії української мови підкреслюють передусім її милозвучність. Можна виділити три основні засоби милозвучності, які використовує українська мова.

1. Важливу роль у тому, що українська мова звучить мелодійно, відіграють вільний рухомий основний наголос і побічні наголоси в слові. Вони ритмізують усне мовлення, надають йому співучості.
2. Легкості у вимові українській мові надає уникання збігу однотипних за місцем і способом творення приголосних в одному слові або на стику слів.

Будуючи речення, треба стежити, щоб на межі слів не виникали немилословні збіги звуків: ці цінні пропозиції — ці корисні пропозиції, велика кабіна — простора кабіна, водій дійсно спізнився — водій справді спізнився.

Не слід допускати римування слів у прозі: питання про святкування — питання про відзначення; князь Ярослав збудував — Ярослав Мудрий збудував; любов людини до батьківщини — любов людини до рідної землі.

3. Важливим засобом милозвучності є також уникання збігів голосних (насамперед) та збігів приголосних. Цим досягається плавність у вимові слів, словосполучень і речень.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- Поєднати праву і ліву частини, утворивши прислів'я про мову. Яке з прислів'їв, на ваш погляд, зайве?

Рідна мова — не полова:	зложиться мова.
Птицю пізнають по пір'ю,	її за вітром не розвієш.
Слово до слова —	хто вмє гарно говорити.
Добре тому жити,	така й розмовонька.
Яка головонька,	а людину — по мові.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Скласти твір-мініатюру «Краса і багатство української мови» або виконати вправу 8 на с. 6.

Урок № 2 **УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 1.**
ЗАГАЛЬНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО СИТУАЦІЮ СПІЛКУВАННЯ
ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ. НАВЧАЛЬНЕ АУДІЮВАННЯ
ТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ

Дата _____

Клас _____

Мета: дати учням загальне уявлення про ситуацію спілкування та її складники; розвинути вміння будувати власні висловлювання з урахуванням мовленнєвої ситуації; виховувати любов до краси слова.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ Прочитати наведений текст. Чи може людина обійтися без спілкування? Чому?

«Найбільша розкіш — це розкіш людського спілкування». Ці слова належать французькому письменнику Антуану де Сент-Екзюпері. Вдумаймося в їх зміст. Людина не може жити без спілкування, воно їй необхідно: це радість, задоволення, розкіш.

Згадайте, який літературний герой жив на безлюдному острові? Він був багато чого позбавлений: їжі, одягу, предметів домашнього ужитку. Але найбільше Робінзон страждав не від голоду і поневірянь, а від самотності, йому не було з ким спілкуватися. Без спілкування людина перестає бути людиною. Позбавити людину спілкування — жорстоке покарання, так чинять зі злочинцями, поміщаючи їх в одиночну камеру.

Отже, спілкування — невід'ємна частина людського життя, що супроводжує людину від самого народження і до смерті.

Складові спілкування

Як і в будь-якого процесу, у спілкування є необхідні складники.

1. Контакт (вербальний або невербальний) — тому, знаючи, що з якоюсь людиною на іншому кінці країни ви будете говорити однією мовою і на одну тему, але не маючи з нею будь-якого контакту, поспілкуватися вам не вдасться.
2. Спільна мова (у тому числі і жести) — тому якщо ви, бажаючи поспілкуватися з іноземцем на злободенні, цікаві для вас теми, не зможете знайти спільну мову, спілкування не налагодиться.
3. Спільність тезаурусів (з грецьк. «скарб») — тобто загальний запас знань про світ. Говорячи про спільність тезаурусів, можна згадати спроби спілкування колонізаторів з народами Африки. Культура, спосіб життя й уявлення про світ в учасників спілкування були абсолютно різними і контакт налагоджений не був.

Розглянути таблицю «Ситуація спілкування» на с. 230

Виконання ситуативних завдань

- ▶ Уявити наведені ситуації. Чи однакова їх структура: учасники спілкування, тема, мета й умови спілкування? Охарактеризувати ситуацію спілкування (робота за варіантами).

1. Ваш однокласник декілька днів не відвідує школу через хворобу. Ви вирішили його відвідати вдома.
2. Ви з однокласником прийшли до бібліотеки за книгою з історії рідного краю. Ви запитуєте бібліотекаря — він вам відповідає.
3. Ви на екскурсії в музеї захоплено слухаєте розповідь екскурсовода.
4. Вас просить класний керівник терміново виконати важливе доручення.

Коментар учителя. Увага! Охарактеризувати ситуацію спілкування — це значить дати відповідь на цілу низку запитань: хто говорить чи пише? (адресант мовлення), до кого спрямоване мовлення? (адресат мовлення), що? (тема й основна думка висловлювання), з якою метою? (мета висловлювання), де? коли? (умови спілкування — місце й час).

Виконати вправу 529 на с. 230

IV. НАВЧАЛЬНЕ АУДІЮВАННЯ ТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ

ТОРЕАДОРИ

Ява Рень весь час вигадував різні штуки-викабулки заради нашої слави.

Якось влітку Ява сказав:

— Давай влаштуємо бій биків. Пам'ятаєш, ми в клубі закордонне кіно дивилися «Тореадор»? Тореадори — це найсміливіші герої і ловкачі. Головне тут — тренування і спритність. Розумієш? Уперше в історії Васюківки — бій биків. Тореадор Іван Рень і тореадор Павло Завгородній! Гості з'їжджаються з усієї України. Трансляція по радіо і по телевізору. Навіть у Жмеринці видно буде.

Ми почали обговорювати подробиці. Насамперед — бик. Кандидатура колгоспного бугая Петьки була відхилена одразу. То таке страшнуче мурмило, що його навіть сам зоотехнік Іван Свиридович боїться. Очі — наче тракторні фари. Землю гребе ногами, як екскаватор.

Другою кандидатурою був цап Жора. Це я його кандидатуру висунув, щоб помститися. Дуже мені противний був цап Жора, бо з'їв мою сорочку, коли я у калабані купався.

— Ні, — сказав Ява, — Жора дуже балакучий. Весь час мекекече. Ми й оплесків не почуємо. Треба, щоб було щось бичаче, коров'яче — велике і крутороге.

— Тоді, — кажу, — кращої кандидатури, ніж ваша Контрибуція, і не придумаєш.

— А чому не ваша Манька?

— Бо в нашої Маньки теля і один ріг зламаний. Тореадори з однорогою корою! Карикатура.

Наступного ранку ми зустрілися на шляху, що вів до вигону. Я гнав Маньку, Ява — Контрибуцію. Корови плентались, легковажно метляючи хвостами, і не підозрювали, який це історичний день.

У Яви на голові був крилатий дамський капелюшок, який лишився нам у спадщину від однієї дачниці. Капелюшок був на Яву завеликий і насувався на очі. Щоб хоч що-небудь бачити і не впасти, Ява мусив весь час сіпати головою, поправляючи його. Здавалося, ніби він комусь кланяється.

У мене під пахвою був килимок. Я його пам'ятаю стільки, скільки взагалі щось пам'ятаю. Він висів над моїм ліжком. Килимок був червоний, і на ньому вишито троє кумедних цуценят, що сиділи вкупочці, прихилившись одне до одного головами. То були Цюця, Гава і Рева, про яких мені мати колись розповідала різні «баналюки», аж поки я не засинав. Останні два роки килимок лежав у скрині, і тепер від Цюці, Гави і Реву дуже тхнуло нафталіном.

Килимок і капелюшок — то був наш тореадорський реманент. По дорозі ми ще вирізали з ліщини дві прекрасні шпаги.

Ми йшли і співали арію Хозе з опери Бізе «Кармен», яку багато разів чули по радіо.

Торе-гадор, смеле-ге-є в бой, торе-гадор, торе-гадор..

Там ждет тебя-га любовь. Там ждет тебя-га любовь.

Ми погнали корів на край вигону. Ява поправив на голові капелюшка, підтягнув штани, взяв мого килимка і, витанцьовуючи, навшпинець став підходити до Контрибуції. Підійшов до самісінької морди і почав вимахувати килимком перед очима.

Контрибуція спокійнісінько щипає собі траву.

Ява мазнув її килимком по ніздрях. Контрибуція тільки одвернула морду. Ява роздратовано верескнув і щосили хльоснув її килимком. Контрибуція повернулася до Яви хвостом.

Нарешті розлучений Ява розмахнувся і дзибнув Контрибуцію ногою по губі. Раптом я побачив Яву десь високо в небі, почув його відчайдушне верескливе: — Вва-вай!

Він почав бігти ще в небі. Коли ноги його торкнулися землі, він уже щодуху мчав до ставка. Я рвонув за ним. То був наш єдиний порятунок. Ми з розгону влетіли в ставок, здіймаючи цілі гейзери води й грязюки. Спинилися десь аж на середині. Те, куди ми влетіли, ставком можна було назвати лише умовно. Колись дійсно тут був величенький ставок-копанка. Але він давно пересох, замулився і перетворився на звичайнісіньку калабану. У найглибшому місці нам було по шию. Саме у цьому місці ми зараз і стояли, відсапуючись.

Контрибуція бігала навколо калабани і мукала на нашу адресу якісь свої коров'ячі прокльони. В калабану лізти вона не хотіла. Вона була бридлива, охайна корова. Ми це знали (*За В. Нестайком; 570 слів*).

Тести

1. До якого стилю належить текст?
А Наукового;
Б публіцистичного;
В художнього.
2. Хто є головними героями уривка?
А Манька і Контрибуція;
Б Ява Рень і Павло Завгородній;
В Цюця, Гава і Рева.
3. Яку «штуку-викаблуку» хотіли влаштувати хлопці?
А Бій биків;
Б бій цапів;
В бій корів.
4. Хто такі, на вашу думку, тореадори?
А Дресирувальники тварин;
Б люди, що вступають у двобій з биком;
В клоуни.
5. Якого кандидата на бій було відкинуто одразу?
А Зоотехніка Івана Свиридовича;
Б бугая Петьки;
В корову Маньку.
6. Де мав відбутися бій?
А На центральній площі Васюківки;
Б на вигоні, подалі від людських очей;
В біля річки.
7. Що становило тореадорський реманент хлопців?
А Килимок і капелюх;
Б дві шпаги з ліщини;
В арія Хосе з опери Бізе «Кармен».
8. Реманент — це:
А оздоблення;
Б обладнання;
В освітлення.
9. Як починався бій?
А Ява дражнив корову, показуючи язика;
Б щосили колов ліщиною шпагою;
В дражнив і хльостав килимком.

10. Яке дієслово вживає автор у реченні «Ява роздратовано ...»?
 А Закричав;
 Б верескнув;
 В сказав.
11. Чим закінчився бій?
 А Хлопці перемогли розлючену корову;
 Б Контрибуція загнала їх у ставок;
 В усі мирно розійшлися.
12. Чому Контрибуція не полізла в калабаню?
 А Не хотіла купатись;
 Б чекала, поки хлопці вийдуть;
 В була бридлива і охайна.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Бесіда

- ◆ Чи може людина існувати без спілкування?
- ◆ Від чого залежить спілкування?
- ◆ Які складники ситуації спілкування ви знаєте?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти діалог відповідно до запропонованих ситуацій спілкування у вправі 530 на с. 231.

